

Adölesanlarda Medya Etkilenimine Bağlı Sigara Kullanımının Değerlendirilmesi

Evaluate the Use of Cigarettes Due to Media Influence in Adolescents

Duygu AKÇAY,^a

16 Bülent Devrim AKÇAY^b

^aSerbest Hemşire,

^bRuh Sağlığı ve Hastalıkları Bölümü,
Konya Eğitim Araştırma Hastanesi
Zafer Ek Poliklinik Binası,
Konya

Received: 05.06.2017

Received in revised form: 03.08.2017

Accepted: 04.08.2017

Available online: 09.04.2018

Correspondence:

Duygu AKÇAY

Serbest Hemşire, Konya,

TÜRKİYE/TURKEY

dakcay2010@hotmail.com

ÖZET Amaç: Adölesanlar, aşırı ve kontrolsüz medya kullanımı sonucunda; sigara, alkol, madde bağımlılığı gibi çok ciddi sağlık problemlerine sahip olabilmektedirler. Bu çalışmada, adölesanlarda medya etkilenimine bağlı sigara kullanımının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. **Gereç ve Yöntemler:** Araştırma, 18-22 Ocak 2016 tarihleri arasında tanımlayıcı tipte yapıldı. Araştırmanın evrenini, 2015-2016 eğitim yılında Konya il merkezinde bulunan Konya Lisesinde kayıtlı 11. sınıf öğrencileri (n=335) oluşturdu. Bu grup içinde çalışmaya gönüllü olarak katılan toplam 127 öğrenciden konuya ilişkin veri toplandı. Araştırma verilerinin toplanmasında konu ile ilgili literatür taranarak araştırmacılar tarafından oluşturulan, öğrencilerin tanımlayıcı özellikleri ve araştırma konusu ile ilgili sorulardan oluşan bir anket formu kullanıldı. Araştırmadan elde edilen veriler SPSS 15.0 programında değerlendirildi. **Bulgular:** Öğrencilerin %24,4'ünün sigara içtiği, sigara deneme yaş ortalamasının 12,97±2,56 yıl olduğu saptanmıştır. Çalışmamızda, medyada sigara içerikli sahnelerle karşılaşan adölesanların ekran önünde geçirdikleri sürenin yüksek olduğu belirlenmiştir. Araştırma kapsamındaki sigara içen adölesanların medya etkileşim süreleri, içmeyenlere göre yüksek saptanmıştır. Adölesanların televizyon izleme, bilgisayar oyunu oynama, internete girme ve ekran önünde geçirilen sürelerindeki bu farklar istatistiksel olarak önemli bulunmuştur. **Sonuç:** Çalışmamızda medyada sigara içerikli sahnelerle karşılaşan adölesanların ekran önünde geçirdikleri sürenin ve sigara içen adölesanların medya etkileşim sürelerinin, içmeyenlere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Aileler; çocuklarının medya kullanım amacını, içeriğini kontrol etmeli, süresini kısıtlamalı ve nitelikli vakit geçirebilecekleri etkinlikleri desteklemelidir.

Anahtar Kelimeler: Adölesan; iletişim araçları; sigara içme; sigara

ABSTRACT Objective: As a consequence of excessive and uncontrolled media use, adolescents can have very serious health problems such as smoking, alcohol, substance abuse. In this study, it was aimed to evaluate the use of cigarettes due to media influence in adolescents. **Material and Methods:** The study was carried out on descriptive type between 18-22 January 2016. The universe of the research was composed of 11th grade students (n=335) registered in the Konya Register in Konya city center during the 2015-2016 education year. A total of 127 students volunteered to work within this group. In the collection of the research data, a questionnaire consisting of questions about the characteristics of the students and the research topic, formed by the researchers, was used. The data obtained from the study were evaluated in the SPSS 15.0 program. **Results:** It was determined that 24.4% of the students smoked and the mean age of smoking was 12.97±2.56. In our study, adolescents who were exposed to cigarette-containing scenes in the media were found to have a high amount of time spent on screen. The media interaction time of the smoking adolescents in the study was higher than the non-smokers. These differences were statistically significant. Adolescents' watching television, playing computer games, entering the internet and getting in front of the screen were found to be statistically significant. **Conclusion:** The adolescents who were exposed to cigarette scenes in the media were more likely than the non-users to spend time on the screen and the media interaction duration of the smoking adolescents were higher than those who did not. The children should control the media use, the content, the time constraint and the quality of the activities.

Keywords: Adolescent; communications media; smoking; smoke

Ergenlik dönemi; insanda büyüme ve gelişmenin en hızlı olduğu, hızlı biyolojik olgunlaşmayla birlikte psikososyal değişikliklerin ortaya çıktığı, çocukluktan erişkinliğe (10-19 yaş grubu) geçişini kapsayan özel bir dönemdir. Adölesanlar zaman zaman bu hızlı değişimlere uyum sağlamakta zorlanmakta ve sağlığı olumsuz olarak etkileyen davranışlar sergilemektedir.¹ Bu nedenle, bu dönem riskli sağlık davranışlarına başlama açısından da en tehlikeli yaş dönemi olarak değerlendirilmektedir. Adölesanların sağlıkla ilişkili bireysel davranışlarının incelendiği bir araştırmada, riske meyilli, zorba davranışlar, problemler ekran önünde geçirilen süre ve hareketsiz yaşam davranışları olmak üzere dört farklı davranış kalıbı tanımlanmıştır.² Adölesanlar, aşırı ve kontrolsüz (problemler) medya kullanımı sonucunda; sigara, alkol ve madde bağımlılığı gibi çok ciddi olumsuz sağlık problemlerine sahip olabilmektedirler.³ Iannotti ve ark.nın iki farklı ülkede adölesanlar üzerinde yaptıkları bir çalışmada, ekran önünde geçirilen sürenin artmasının; sağlık şikâyetleri, fiziksel saldırganlık, sigara, alkol ve esrar kullanımı gibi negatif sağlık göstergelerinin birçoğu ile pozitif yönde bir ilişkisinin olduğu belirlenmiştir.⁴ Türkiye’de Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan “2012 Küresel Yetişkin Tütün Araştırması” verilerine göre, 15 yaş ve üzerindeki erişkinlerin %27’si sigara kullanmaktadır.⁵

Önceki yıllarda yapılan araştırmalar, filmlerdeki sigara içme sahneleriyle karşılaşma ile adölesanların sigara içme, başlama ve duyarlı olma arasında bir ilişki olduğunu ortaya çıkarmıştır.⁶⁻¹⁹ Morgenstern ve ark., altı Avrupa ülkesini kapsayacak şekilde adölesanlar üzerinde yaptıkları iki çalışma sonucunda da tüm ülkelerde filmlerde sigara sahneleriyle karşılaşma düzeyi ile hiç sigara içmeme arasında önemli derecede ilişki olduğunu saptamışlardır.^{20,21} Yaş, cinsiyet, aile zenginliği, okul performansı, televizyon (TV) izleme süresi, kardeş, anne-baba, akranların sigara içme durumları gibi kişisel özelliklerin tümü kontrol edildikten sonra, her ilave 1.000 tütün olayı ile karşılaşmak adölesanların %13’ünde sigaraya başlama riskini göreceli olarak artırmaktadır ($p<0,001$).²⁰

Günümüzde her ortamda medya ürünlerinin hemen hemen tamamına ulaşabilen adölesanlar,

tek bir medya ürünü ile vakit geçirmektense aynı anda birden fazla medya ürünü ile vakit geçirmektedirler. Ülkemizde birden çok medya ürününün sigara kullanımına etkisinin değerlendirildiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu duruma bağlı olarak Türkiye’de konu ile ilgili tanımlayıcı türde araştırma yapılmasına gereksinim duyulmaktadır.

Bu çalışmada; konu ile ilgili problem olup olmadığının ortaya çıkarılması için “Adölesanlarda Medya Etkilenimine Bağlı Sigara Kullanımının Değerlendirilmesi” amaçlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEMLER

Araştırma, adölesanlarda medya etkilenimine bağlı sigara kullanımını değerlendirilmek amacıyla, 18-22 Ocak 2016 tarihleri arasında tanımlayıcı tipte yapılmıştır. Araştırmanın evrenini, 2015-2016 eğitim yılında Konya il merkezinde bulunan Konya Lisesinde kayıtlı 11. sınıf öğrencileri (n=335) oluşturmuştur. Araştırmaya, psikiyatrik herhangi bir rahatsızlığı olmadığını ve aile içi şiddet yaşamadığını bildiren öğrenciler dâhil edilmiştir. Bu grup içinde çalışmaya gönüllü olarak katılan toplam 127 öğrenciden konuya ilişkin veri toplanmıştır. Bu araştırma sırasında adölesanlarda medya etkilenimine bağlı hem alkol hem de sigara kullanımı ile ilgili sorular sorulmuştur, ancak alkol kullanımı ile ilgili verilerin başka bir makalede sunulması planlanmıştır.

VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırma verilerinin toplanmasında konu ile ilgili literatür taranarak araştırmacılar tarafından oluşturulan, öğrencilerin tanımlayıcı özellikleri ve araştırma konusu ile ilgili sorulardan oluşan bir anket formu kullanılmıştır.⁶⁻³⁷

İSTATİSTİKSEL ANALİZ

Araştırmadan elde edilen veriler SPSS 15.0 programında değerlendirildi. Günlük medya ortalama süreleri; “hafta içi süresi x 5 + hafta sonu süresi x 2=7” şeklinde hesap edilerek bulundu. Ekran önünde geçirilen süre ise TV izleme, bilgisayar/video oyunu oynama, internete girme ve cep telefonu ile oyun oynamanın günlük ortalama sürelerinin toplanması ile elde edildi. Öğrencilerin, demografik bilgileri-

nin ve medya kullanma alışkanlıklarının analizleri için frekans, yüzde alma teknikleri, medya etkileşimi ile sigara içme durumu ve bazı değişkenler arasındaki ilişkiyi test etmek için ise varyans analizi, bağımsız gruplarda t-testi uygulandı. Araştırma grubunun sigara içme durumu ile bazı açıklayıcı değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak için Binary lojistik regresyon analizi kullanıldı. İstatistiksel olarak anlamlılık için 0,05 değeri kabul edildi.

ARAŞTIRMANIN ETİK YÖNÜ

Konya il Milli Eğitim Müdürlüğü'nden araştırmanın yürütülmesine ilişkin kurum izni ve Selçuk Üniversitesi Etik Kurulu'ndan 12 Ocak 2016 tarihinde, 2016/3 karar numarasıyla etik izin alınarak araştırmaya başlandı. Araştırmaya başlamadan, araştırmaya katılan öğrencilerin ailelerine araştırmanın amacı anlatıldı ve izin alındı.

ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırmanın kısıtlılıkları arasında; sadece Konya Lisesinde kayıtlı 11. sınıf öğrencileri üzerinde yapılması, örneklem büyüklüğünün küçük olması ve ekran önünde geçirilen sürelerin objektif bir kaynaktan alınan rapor yerine, öğrencilerin bildirimlerine göre değerlendirilmesi sayılabilmektedir.

BULGULAR

Araştırma grubunun tanımlayıcı özellikleri Tablo 1'de görülmektedir. Araştırma kapsamındaki öğrencilerin, %55,1'i kız, yaş ortalaması 17,07±0,26 yıldır. Öğrencilerin %24,4'ünün sigara içtiği, sigara deneme yaş ortalamalarının 12,97±2,56 yıl olduğu, %93,5'inin ark.ndan düzenli sigara içen ve %58,1'inin ailede düzenli sigara içen biri olduğu saptanmıştır. Sigara içenlerin %51,61'inin uyanıktan 1 saat sonra sigara içtiği, %45,16'sının günde 1-5 adet sigara içtiği belirlenmiştir (Tablo 1).

Araştırma grubunun bazı medya parametreleri ile ekran önünde geçirilen sürelerin varyans analizi sonuçları Tablo 2'de görülmektedir. Araştırma grubunun medyada sigara içerikli sahnelerle karşılaşma sıklıkları ile ekran önünde geçirilen sürelerin puan ortalamaları incelendiğinde; sonuçlarda soru

TABLO 1: Araştırma grubunun tanımlayıcı özellikleri (n=127).

Cinsiyet	n	%
Kız	70	55,1
Erkek	57	44,9
Yaş (yıl)	Min/max	Ort/SS
	17/18	17,07±0,26
Sigara içme durumu	n	%
Evet	31	24,4
Hayır	96	75,6
Sigara deneme yaşı (yıl)	Min/max	Ort/SS
	7/17	12,97±2,56
Arkadaşlarından düzenli sigara içen	n	%
Var	29	93,5
Yok	2	6,5
Ailede düzenli sigara içen	n	%
Var	18	58,1
Yok	13	41,9
Uyandıktan ne kadar süre sonra sigara içme	n	%
5 dakika sonra	6	19,35
6-30 dakika sonra	1	3,23
31-60 dakika sonra	8	25,81
1 saat sonra	16	51,61
Günde sigara içme sayısı	n	%
1-5 adet	14	45,16
6-10 adet	5	16,13
11-15 adet	9	29,03
16-20 adet	2	6,45
20'den fazla	1	3,23

9, 10 ve 11 hariç farklılaşma olduğu görülmektedir (f=4,262, p>0,05, f=4,364, p<0,05, f=4,770, p<0,05, f=3,205, p<0,05, f=11,129, p<0,001, f=10,741, p<0,001, f=13,770, p<0,001, f=3,138, p>0,05, f=0,835, p>0,05, f=2,705, p>0,05 f=1,593, p>0,05). Sorulara verilen yanıtlar arası farkların hangi yanıtı verenler arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Tamhane veya LSD (homojeniteye göre) testinin sonuçlarına göre, soru 4 hariç 8 soruya da "her zaman" yanıtını verenler ile "bazen" yanıtını verenler arasındaki anlamlı farkın "her zaman" lehine olduğu bulunmuştur. Soru 4, 5, 6 ve 7'ye "her zaman" yanıtını verenler ile "hiçbir zaman" yanıtını verenler arasındaki anlamlı farkın yine "her zaman" lehine olduğu saptanmıştır. Ailenin sigara içerikli TV programlarını izlemeyi ve bilgisayar oyunlarını oynamayı yasaklaması; medya ürünlerini kullanma süresini sınırlaması, TV programlarını veya PC oyunlarını yaş grubuna uygun olup

TABLO 2: Araştırma grubunun bazı medya parametreleri ile ekran önünde geçirilen sürelerin varyans analizi sonuçları.

		n	%	Ekran önünde geçirilen süre		Önemlilik*		Fark
				Ort/SS	F	p		
İnternette bazı videolarda sigara ürünleri veya sigara içen birilerini görme (soru 1)	Her zaman	72	57	11,91±9,90	4,262	0,016	1 ve 2	
	Bazen	32	25	7,26±6,28				
	Hiçbir zaman	23	18	7,35±8,13				
Sosyal ağ sitelerinde sigara tüketen birilerinin fotoğraf veya yorumlarını görme (soru 2)	Her zaman	78	61	11,68±9,83	4,364	0,015	1 ve 2	
	Bazen	23	18	6,11±5,06				
	Hiçbir zaman	26	21	7,96±8,03				
Sinemada veya kiralık film video/DVD'lerinde sigara içen birilerini görme (soru 3)	Her zaman	68	54	12,14±10,23	4,770	0,010	1 ve 2	
	Bazen	31	24	7,04±5,47				
	Hiçbir zaman	28	22	7,67±7,82				
TV programlarında sigara içen birilerini görme (soru 4)	Her zaman	57	45	12,12±9,89	3,205	0,044	1 ve 3	
	Bazen	28	22	8,12±7,95				
	Hiçbir zaman	42	33	8,11±7,97				
Magazin programlarında sigara içen birilerini görme (soru 5)	Her zaman	43	34	14,82±10,75	11,129	0,000	1 ve 2	
	Bazen	28	22	7,48±5,90			1 ve 3	
	Hiçbir zaman	56	44	7,36±7,30				
Sigara ürünleri veya içmek ile ilgili şarkı duyma veya dinleme (soru 6)	Her zaman	42	33	14,83±10,59	10,741	0,000	1 ve 2	
	Bazen	17	13	7,76±6,93			1 ve 3	
	Hiçbir zaman	68	54	7,41±7,13				
Video oyunlarında sigara ürünleri, sigara içen veya sigara satan birilerini görme (soru 7)	Her zaman	43	34	15,23±10,13	13,770	0,000	1 ve 2	
	Bazen	25	20	8,13±8,46			1 ve 3	
	Hiçbir zaman	59	46	6,79±6,42				
Sigara satan mağazaların dışındaki açık görüntüleri görme (soru 8)	Her zaman	76	60	11,52±9,88	3,138	0,047	1 ve 2	
	Bazen	22	17	7,04±6,13				
	Hiçbir zaman	29	23	7,89±7,76				
Ailenin sigara içerikli TV programlarını ve bilgisayar oyunlarını yasaklaması (soru 9)	Her zaman	50	39	8,72±8,27	0,835	0,436		
	Bazen	22	17	9,88±9,36				
	Hiçbir zaman	55	43	11,01±9,59				
Ailenin medya ürünlerini kullanma süresini (TV izleme, internet, PC oyunu oynama gibi) sınırlaması (soru 10)	Her zaman	51	40	7,67±7,89	2,705	0,071		
	Bazen	20	16	11,35±8,30				
	Hiçbir zaman	56	44	11,44±9,94				
TV programlarını veya PC oyunlarını yaş grubuna uygun olup olmadığına göre gözden geçirme (soru 11)	Her zaman	41	32,3	8,69±9,14	1,593	0,208		
	Bazen	17	13,4	7,68±5,70				
	Hiçbir zaman	69	54,3	11,19±9,53				

*Tek Yönlü Varyans Analizi F Test

olmadığına göre gözden geçirme sorularına “hiçbir zaman” yanıtını verenlerin ekran önünde geçirdikleri süreler yüksek olsa da istatistiksel olarak bir fark yaratmadığı saptanmıştır ($p>0,05$), (Tablo 2).

Araştırma grubunun sigara içme durumları ile medya etkileşim sürelerinin karşılaştırılması Tablo 3'te görülmektedir. Araştırma kapsamındaki sigara içen adölesanların medya etkileşim süreleri içme-

TABLO 3: Araştırma grubunun sigara içme durumları ile medya etkileşim sürelerinin karşılaştırılması.

Ortalama medya etkileşim süresi (gün/saat)	Sigara içme durumu	Ort/SS	Önemlilik*	p	
TV izleme süresi	Hafta içi	Evet	2,38±2,37	8,464	0,004
		Hayır	1,35±1,34		p<0,005
	Hafta sonu	Evet	2,94±2,75	3,239	0,074
		Hayır	2,32±2,20		p>0,05
	Günlük ortalama	Evet	2,54±2,41	6,350	0,013
		Hayır	1,63±1,49		p<0,05
Bilgisayar oyunu oynama	Hafta içi	Evet	2,20±4,33	10,484	0,002
		Hayır	0,96±2,67		p<0,05
	Hafta sonu	Evet	3,84±5,64	15,898	0,000
		Hayır	1,63±3,54		p<0,001
	Günlük ortalama	Evet	2,67±4,63	12,610	0,001
		Hayır	1,15±2,86		p<0,005
İnternete girme	Hafta içi	Evet	8,24±6,85	8,413	0,004
		Hayır	4,34±5,00		p<0,005
	Hafta sonu	Evet	9,69±7,15	3,939	0,049
		Hayır	5,50±5,80		p<0,05
	Günlük ortalama	Evet	8,66±6,89	7,464	0,007
		Hayır	4,68±5,15		p<0,05
Müzik dinleme	Hafta içi	Evet	4,17±3,81	1,091	0,298
		Hayır	3,44±4,67		p>0,05
	Hafta sonu	Evet	5,40±4,93	0,010	0,921
		Hayır	3,60±5,07		p>0,05
	Günlük ortalama	Evet	4,52±4,06	0,624	0,431
		Hayır	3,55±4,90		p>0,05
Cep telefonu ile oyun oynama	Hafta içi	Evet	1,01±1,33	0,307	0,580
		Hayır	0,75±1,35		p>0,05
	Hafta sonu	Evet	1,31±2,22	0,513	0,475
		Hayır	1,02±2,30		p>0,05
	Günlük ortalama	Evet	1,10±1,55	0,462	0,498
		Hayır	0,83±1,56		p>0,05
Ekran önünde geçirilen süre	Evet	14,96±10,83	9,323	0,003	
	Hayır	8,28±7,76		p<0,005	

* Bağımsız gruplarda t testi.

yenlere göre daha yüksek saptanmıştır. Adölesanların hafta sonu TV izleme ile hafta içi, sonu ve ortalama müzik dinleme ve cep telefonu ile oyun oynama süreleri hariç tüm medya etkileşim sürelerindeki bu farklar istatistiksel olarak önemli bulunmuştur (p<0,05) (Tablo 3).

Araştırma kapsamına alınan adölesanların sigara içme durumunu; ark.nın sigara içmesi 5,771 kat [olasılık oranı "Odds ratio (OR)=5,771, %95 güven aralığı (GA)=1,08-30,78, p=0,040] ve ekran önünde geçirdikleri sürenin 0,899 kat (OR=0,899,

%95 GA=0,83-0,97, p=0,008) artırdığı bulunmuştur. Diğer açıklayıcı değişkenlerin (cinsiyet, yaş, anne-baba eğitim, ekonomik durum, ailede sigara içen biri olma durumu, spor yapma ve gazete, kitap okuma süresi) sigara kullanma üzerindeki etkisinin önemsiz olduğu saptanmıştır (Tablo 4).

TARTIŞMA

Öğrencilerin %24,4'ünün sigara içtiği, sigara deneme yaş ortalamalarının 12,97±2,56 yıl olduğu saptanmıştır (Tablo 1). 2013 yılında yapılan Tür-

TABLO 4: Araştırma grubunun sigara içme durumlarını etkileyen değişkenlerin lojistik regresyon analizi sonucu.

	Sigara içmeyen n (%)	Sigara içen n (%)	OR (%95 GA) Referans değeri	p*
Cinsiyet				
Kız	60 (62,5)	10 (32,3)	0,608 (0,21-1,77)	0,361
Erkek	36 (37,5)	21 (67,7)		
Yaş	17,07±0,26	17,06±0,25	1,385 (0,20-9,54)	0,740
Anne eğitim				
Temel eğitim	50 (52,1)	15 (48,4)	0,833 (0,28-2,50)	0,744
Ortaöğretim	32 (33,3)	12 (38,7)	1,793 (0,37-8,75)	0,470
Üniversite ve üstü	14 (14,6)	4 (12,9)		
Baba eğitim				
Temel eğitim	27 (28,1)	7 (22,6)	0,639 (0,17-2,41)	0,509
Ortaöğretim	28 (29,2)	12 (38,7)	0,668 (0,16-2,76)	0,578
Üniversite ve üstü	41 (42,7)	12 (38,7)		
Ekonomik durum				
Düşük	7 (7,3)	5 (16,1)	2,785 (0,61-12,77)	0,187
Orta	52 (54,2)	13 (41,9)	1,283 (80,27-6,11)	0,754
Yüksek	37 (38,5)	13 (41,9)		
Ailede sigara içen				
Var	51 (53,1)	18 (58,1)	1,116 (0,43-2,89)	0,821
Yok	45 (46,9)	13 (41,9)		
Arkadaşlarından sigara içen				
Var	62 (64,6)	29 (93,5)	5,771 (1,08-30,78)	0,040**
Yok	34 (35,4)	2 (6,5)		
Ekran önünde geçirilen süre	7,08±5,26	11,53±6,36	0,899 (0,83-0,97)	0,008**
Spor yapma süresi	0,58±1,14	0,94±1,23	0,823 (0,56-1,21)	0,321
Gazete, kitap okuma süresi	0,73±0,89	0,47±0,56	1,793 (0,88-3,64)	0,106

*Binary lojistik regresyon analizi, **p<0.05.

kiye Ergen Profili Araştırması'na göre, yaş aralığı 13-18 yıl olan ergenlerin %18'inin sigarayı denediği ve sigarayı deneme yaş ortalamasının 13,4 yıl olduğu belirlenmiştir.²⁵ Küresel Gençlik Tütün Araştırması'nda, Türkiye genelinde gençlerin %16,1'inin 15 yaşından önce her gün sigara içmeye başladıkları bildirilmiştir. Aynı araştırma verilerine göre, 15 yaş ve üzerindeki erişkinlerin %27'si sigara kullanmaktadır.⁵ Araştırma sonucumuz, Türkiye'de yapılan geniş katılımlı diğer araştırma bulgularıyla örtüşmemektedir. Bu durumun araştırma grupları arasındaki yaş farklılıklarından kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Araştırma grubundaki adölesanların, sigara satın alabilmek için yasal yaş sınırı olan 18 yaşından önce sigara içmeye başlamaları düşündürücü bir bulgudur. Santanlar hakkında cezai işlemlerin uygulanması ve

denetimlerin artırılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Literatürde, insan hayatındaki kritik dönemlerin (geçiş dönemleri, bağımsızlık ve kendini ispat dönemi, idealist dönem, çevreyi etkileme dönemi) alkol ve madde bağımlılığı açısından risk oluşturduğunun altı çizilmektedir.^{26,27} İnsan hayatının kritik dönemi olan adölesan dönemde, gençlerin aile ve okul ortamında izlem ve kontrolünün sağlanması ile daha sonraki yaşlarında edinebilecekleri kötü alışkanlıkların önüne geçilebileceği düşünülmektedir.

Çalışmamız, medyada sigara içerikli sahnelerle karşılaşan adölesanların, ekran önünde geçirdikleri sürelerin yüksek olduğunu göstermektedir (Tablo 2). Sargent ve ark.nın çalışmasında, yaklaşık 500 filmde 14 milyar sigara içme gösterimi sağlandığı tahmin edilmiştir.²⁸ Türkiye'de yapılan Küresel

Gençlik Tütün Araştırma'sına katılan erişkinlerin %15,7'si, son ay içinde en fazla TV (%6,3) ve dükânlarda (%3,6) olmak üzere çeşitli yerlerde tütün ürünü reklamı, tanıtımı veya sponsorluğu gördüklerini belirtmişlerdir.⁵ Anderson ve ark. ekrandaki sigara içme sahneleri ile karşılaşma miktarı ile ergenlerin sigara içmeye başlama olasılığı arasında bir doz-yanıt ilişkisi olduğunu bildirmişlerdir.²⁹ Önceki yıllarda yapılan çalışmalarda, daha önce sigara içmeyen adölesanların filmlerde sigara içme sahneleri ile karşılaşma sonucunda daha erken yaşlarda sigara içmeye başlayacakları öngörülmüştür.^{30,31} Sekiz longitudinal çalışmanın (yüksek kalitede kabul edilen) incelendiği bir araştırmada, filmlerde sigara içme sahneleriyle daha fazla karşılaşmanın, sigara içmeye başlamayı %46 oranında artırdığı saptanmıştır.³² Sigara içiminin filmlerde tasvir edilme biçiminin, ergen sigara içimi üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla yapılan başka bir araştırmada, sigara içmenin rahatlamaya yardımcı olduğu düşünülen klipler, sigara içme nedeninin belirsiz olduğu klipleri izleme ile karşılaştırıldığında sigara içme konusunda daha güçlü bir istek uyandırdığı belirlenmiştir.³³ Benzer konuda yapılan başka bir araştırmada, sigara içme sahnelerini izleyen katılımcıların, mola süresince daha fazla sigara içtikleri belirlenmiştir. Bu bulgular ışığında araştırmacılar, sigarayı azaltmaya veya bırakmaya çalışan kişilerin filmlerdeki sigara sahneleri ile karşılaşmalarını önlemelerini ya da azaltmalarını tavsiye etmektedirler.³⁴

Almanya, İzlanda, İtalya, Hollanda, Polonya ve İngiltere'de, filmlerde sigara görüntüleriyle karşılaşan, daha önce hiç sigara içmeyen adölesanların (n=9.987) 12 aylık izleme periyodu sonunda %12'sinin sigaraya başladığı saptanmıştır. Altı Avrupa ülkesinin tamamında filmlerde sigara içme sahneleriyle karşılaşma ile sigara içmeye başlama arasında önemli derecede ilişki olduğu belirlenmiştir.²⁰ Aynı konuda; Almanya, İzlanda, İtalya, Hollanda, Polonya ve İskoçya'da adölesanlar üzerinde yapılan bir araştırmada, tüm ülkelerde filmlerde sigara içme sahneleriyle karşılaşma düzeyi ile hiç sigara içmeme arasında önemli derecede ilişki olduğu saptanmıştır.²¹ Elli bir araştırma üzerinde yapılan bir meta-analiz çalışmasında, tütün satışı

yapan yerlerin ve reklamların etkisinin gençlerin sigaraya başlama riskini iki kat daha fazla artırdığı belirlenmiştir.²² Çalışma grubundaki adölesanların, sigara içerikli medya ürünleriyle karşılaşmasını önlemek için öncelikle ekran önünde geçirilen sürenin azaltılması için çaba harcanmalıdır. Medya mesajlarının kritik düşünülmesi ve yeniden analiz edilmesi ile gelecekte madde kullanma niyeti olan adölesanlar arasında negatif ilişki oluşur iken, mesajların gençler tarafından irdelenmemesi benzer şekilde algılama ile pozitif yönde bir ilişki olduğunu göstermektedir.³⁵ Adölesanların öz kontrolü, sigara kullanımı üzerindeki olumsuz medya etkilerini azaltmaktadır. Bu öz kontrole medya okur-yazarlığı ve birincil önleme programları katkı sağlayabilmektedir.³⁶ Bu sonuçlar doğrultusunda, çalışma grubuna medya okur-yazarlığı eğitimi verilmesine gereksinim olduğu düşünülmektedir. Kitle iletişim araçları ile yapılan kampanyaların, geniş populasyonlarda sağlıklı ilgili davranışlarda pozitif değişiklikler yapabileceği, negatif değişiklikleri önleyebileceği bilinmektedir.³⁷ Ülkemizde; Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanunu gereği, ayda en az 90 dk tütün ürünleri konusunda uyarıcı, eğitici mahiyette yayın yapılması zorunludur; ancak bu programların sayısının ve süresinin artırılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.³⁸

Amerikan Pediatri Akademisi; tüm medya ürünlerinde tütün reklamlarının yasaklanmasını, sigara ve alkol reklamlarının sınırlandırılmasını, yaş sınırlaması olan filmlere ve TV'de madde ile ilgili (tütün, alkol, reçeteli ilaçlar, yasadışı ilaçlar) içeriklerde küçük çocukların karşılaşmalarının önlenmesini, medyadaki tüm madde bağımlılığı önleme programları ile reklam temalarının birleştirilmesi ve okullarda medya eğitim programlarının uygulanmasını önermektedir.³⁹ Ülkemizde son yıllarda, tütün kullanımı ile ilgili yapılan hukuki değişiklikler ümit vericidir. Buna göre; tütün ürünlerinin reklam ve tanıtımı yapılamayacaktır. TV'de yayınlanan programlarda, filmlerde, dizilerde, müzik kliplerinde, reklam ve tanıtım filmlerinde tütün ürünleri kullanılmayacak, görüntülerine de yer verilemeyecektir.³⁸ Satış ünitelerinin veya satış alanının, tütün mamullerinin iş yeri dışından görül-

meyecek şekilde konumlandırılması zorunlu olacaktır. Tütün mamulleri 18 yaşını doldurmamış kişilerin doğrudan ulaşamayacağı satış ünitelerinde satışa sunulacaktır. Satış üniteleri; hiçbir yazılı veya görsel ve işitsel unsurları içermeyecek, reklam içerikli ibare ve işaretleri taşımayacaktır.⁴⁰ Tüm bu önlemlere rağmen, özellikle sosyal ağ sitelerinde, internet ve filmlerdeki sigara görüntüleriyle karşılaşma engellenememektedir. TV'deki sigara görüntülerinin üstü buzlu görüntü ile kapatılmasına rağmen, gençler bu görüntülerin ne olduğunu anlamaktadırlar. Medya ile ilgili denetimlerin artırılmasının yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

Çalışmamızda içerik ve süre sınırlaması yapmayan ailelerin çocukları ekran önünde daha çok vakit geçirmesine karşın, bu farkın istatistiksel olarak önemli olmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$). TV programlarının veya PC oyunlarının yaş grubuna uygun olup olmadığına göre gözden geçirme oranlarının düşük olduğu saptanmıştır (Tablo 2). Yapılan bir çalışmada, yaş sınırlaması olan filmlerin daha az kısıtlandığı adölesanların, anne ve baba bilgisi olmaksızın sigaraya başlama riskinin olduğu belirlenmiştir. Aynı çalışmada, anne ve baba tarafından erişkinler için olan filmleri izlemenin kısıtlanması, genç ergenlerde gelecekte madde kullanım riskini azaltacağı bildirilmiştir.²⁴ Maruska ve Hanewinkel, erişkinlerin onaylandığı derecelendirme sistemine göre film izlemenin, sigarayı tasvir eden filmlerle karşılaşmayı azalttığını bildirmişlerdir.⁴¹ Bir grup araştırmacı tarafından yapılan bir çalışmada, anne ve babanın yaş ve içerik sınırlaması olan filmlerin izlenmesini kısıtlamalarının, çocukların merak arayışlarını değiştirerek doğrudan veya dolaylı olarak sigara içme riskini azalttığı bulunmuştur.²³ Başka bir grup araştırmacı, daha sonra sigara içmeye başlama ile 13 yaş ve içerik sınırlaması olan filmlerin arasında bir ilişki olduğunu bulmuşlardır.⁴²

Çocukların yaşı büyüdükçe anne ve baba denetimi azalmasına rağmen, aileler medya içeriğini denetlemeli ve süresini kısıtlamalıdır.⁴³ Çalışmamızda, ailelerin içerik ve süre sınırlaması konusunda fazla çaba sarf etmediği belirlenmiştir (Tablo 2). Türkiye'de Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tarafından geliştirilen ve "akıllı işaretler" adı verilen

içerik yaş temelli program derecelendirme sistemleri, TV programlarındaki olumsuz içerikten korunmak isteyenler için yol gösterici niteliktedir. Çalışma grubundaki adölesanlara ve ailelerine "akıllı işaretler" in kullanımı ve medya okur-yazarlığı konusunda eğitim ve danışmanlık hizmeti verilmesi gerekmektedir. Medya eğitiminde, özellikle anne ve baba yetkinliğinin artırılması hedeflenmelidir. Öte yandan, Türkiye'de piyasada satılan bilgisayar ve konsol oyunları ile internet ortamında oynanan "online" oyunlara ilişkin yeterli bir denetleme ve derecelendirme sistemi bulunmamaktadır. Anne, baba ve çocukların bu konuda bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesinde sıkıntı yaşanmaktadır.⁴⁴ Bu nedenle ülkemizde, oyunlar üzerinde denetleme ve derecelendirme sistemini sağlamak amacıyla kurumsal bir yapılanmaya gidilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında, sigara içen adölesanların medya etkileşim süreleri içmeyenlere göre yüksek saptanmıştır. Adölesanların TV izleme, bilgisayar oyunu oynama, internete girme ve ekran önünde geçirilen süreleri arasındaki bu farklar istatistiksel olarak önemli bulunmuştur ($p<0,05$) (Tablo 3). Önceki yıllarda yapılan araştırmalar, filmlerdeki sigara içme sahneleriyle karşılaşma ile adölesanların sigara içme, başlama ve duyarlı olma arasında bir ilişkili olduğunu ortaya çıkarmıştır.⁶⁻¹⁹ Iannotti ve ark.nın iki farklı ülkede adölesanlar üzerinde yaptıkları bir çalışmada, ekran önünde geçirilen sürenin artmasının; sağlık şikâyetleri, fiziksel saldırganlık, sigara, alkol ve esrar kullanımı gibi negatif sağlık göstergelerinin birçoğu ile pozitif yönde bir ilişkisinin olduğu belirlenmiştir.⁴ Çalışmamızda, sigara içen adölesanların medya etkileşim sürelerinin içmeyenlere göre yüksek olması bu konuda bir risk olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışma grubundaki adölesanların alışkanlıklarında değişiklikler yapılmasına gereksinim duyulmaktadır. Araştırma grubuna ileri dönemlerde aileleri ve okul personelini de kapsayacak şekilde, medya okur-yazarlığı ile ilgili eğitim ve müdahale çalışması yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Aileler çocuklarının medya kullanım amacını, içeriğini kontrol etmeli, süresini kısıtlamalı ve nitelikli vakit geçirebilecekleri etkinlikleri desteklemelilerdir. İlâveten, sigara

içimi ile kötü sağlık sonuçları arasındaki ilişki göz önüne alındığında, bu veriler ışığında film derecelendirmelerinin gözden geçirilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Adölesanın, sigara kullanımını sadece medyadaki sigara içme sahneleriyle karşılaşma ile ilişkilendirmek mümkün değildir. Yaş, cinsiyet, eğitim, arkadaş çevresi, aile ve geçmiş yaşantı deneyimi, ruhsal durum, gelişim dönemleri gibi birçok risk faktörü adölesanın alkol ve madde kullanımını etkilemektedir.²⁷ Çalışmamızda da araştırma kapsamına alınan adölesanların sigara içme durumunu; ark.nın sigara içmesi ve ekran önünde geçirdikleri süre etkilemektedir (Tablo 4). Bu sonuç, çalışma grubunun sigara içme oranının artışında ekran önünde geçirdikleri sürenin de etkisinin olduğunu ortaya çıkarmıştır. Yapılacak müdahalelerde, arkadaşları sigara içen ve ekran önünde geçirdikleri süre yüksek olan adölesanlara öncelik verilmesi ve riskli olarak değerlendirilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmamızda, medyada sigara içerikli sahnelerle karşılaşan adölesanların ekran önünde geçirdikleri sürenin ve sigara içen adölesanların medya etkile-

şim sürelerinin içmeyenlere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Bu sonuçlar doğrultusunda; adölesanların ve aile bireylerinin medya alışkanlıklarının değerlendirilerek beraber nitelikli vakit geçirebilecekleri etkinliklerin desteklediği müdahale çalışmalarının planlanması gerekmektedir. Bu konuyla ilgilenen araştırmacıların; çalışmalarını örneklem grubunu genişleterek, randomize kontrollü deneysel araştırma olarak yapmaları önerilmektedir.

Finansal Kaynak

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğru- dan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

Yazar Katkıları

Bu çalışma hazırlanırken tüm yazarlar eşit katkı sağlamıştır.

KAYNAKLAR

- Özcebe LH. [Being young and risks]. Türkiye Klinikleri J Pediatr Sci 2008;4(6):88-94.
- Busch V, Van Stel HF, Schrijvers AJ, de Leeuw JR. Clustering of health-related behaviors, health outcomes and demographics in Dutch adolescents: a cross-sectional study. BMC Public Health 2013;13(1):1.
- Borzekowski DLG, Strasburger VC. Tobacco, alcohol, and drug exposure. In: Calvert S, Wilson BJ, eds. Handbook of Children and the Media. Boston: MA: Blackwell; 2008. p.432-52.
- Iannotti RJ, Kogan MD, Janssen I, Boyce WF. Patterns of adolescent physical activity, screen-based media use, and positive and negative health indicators in the U.S. and Canada. J Adolesc Health 2009;44(5):493-9.
- T.C. Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Kurumu. Küresel Yetişkin Tütün Araştırması 2012. Sağlık Bakanlığı Yayın No: 948. Ankara: Anıl Matbaa Ltd Şti; 2014. p.201.
- Sargent JD, Beach ML, Dalton MA, Mott LA, Tickle JJ, Ahrens MB, et al. Effect of seeing tobacco use in films on trying smoking among adolescents: cross sectional study. BMJ 2001;323(7326):1394-7.
- Charlesworth A, Glantz SA. Smoking in the movies increases adolescent smoking: a review. Pediatrics 2005;116(6):1516-28.
- Hanewinkel R, Sargent JD. Exposure to smoking in popular contemporary movies and youth smoking in Germany. Am J Prev Med 2007;32(6):466-73.
- Sargent JD, Hanewinkel R. Comparing the effects of entertainment media and tobacco marketing on youth smoking in Germany. Addiction 2009;104(5):815-23.
- Thrasher JF, Sargent JD, Huang L, Arillo-Santillán E, Dorantes-Alonso A, Pérez-Hernández R. Does film smoking promote youth smoking in middle-income countries? A longitudinal study among Mexican adolescents. Cancer Epidemiol Biomarkers Prev 2009;18(12):3444-50.
- Nunez-Smith M, Wolf E, Huang HM, Chen PG, Lee L, Emanuel EJ, et al. Media exposure and tobacco, illicit drugs, and alcohol use among children and adolescents: a systematic review. Subst Abuse 2010;31(3):174-92.
- Waylen AE, Leary SD, Ness AR, Tanski SE, Sargent JD. Cross-sectional association between smoking depictions in films and adolescent tobacco use nested in a British cohort study. Thorax 2011;66(10):856-61.
- Hunt K, Henderson M, Wight D, Sargent JD. Exposure to smoking in films and own smoking among Scottish adolescents: a cross-sectional study. Thorax 2011;66(10):866-74.

14. Primack BA, Longacre MR, Beach ML, Adachi-Mejia AM, Titus LJ, Dalton MA. Association of established smoking among adolescents with timing of exposure to smoking depicted in movies. *J Natl Cancer Inst* 2012;104(7):549-55.
15. Shadel WG, Martino SC, Setodji C, Haviland A, Primack BA, Scharf D. Motives for smoking in movies affect future smoking risk in middle school students: an experimental investigation. *Drug Alcohol Depend* 2012;123(1-3):66-71.
16. Farrelly MC, Kamyab K, Nonnemaker J, Crankshaw E, Allen JA. Movie smoking and youth initiation: parsing smoking imagery and other adult content. *PloS One* 2012;7(12):e51935.
17. Hanewinkel R, Blohmke S, Sargent JD. [Smoking in movies and established smoking in adolescence]. *Gesundheitswesen* 2012; 74(8-9):476-84.
18. Dal Cin S, Stoolmiller M, Sargent JD. Exposure to smoking in movies and smoking initiation among black youth. *Am J Prev Med* 2013;44(4):345-50.
19. Setodji CM, Martino SC, Scharf DM, Shadel WG. Quantifying the persistence of pro-smoking media effects on college students' smoking risk. *J Adolesc Health* 2014;54(4):474-80.
20. Morgenstern M, Sargent JD, Engels RC, Scholte RH, Florek E, Hunt K, et al. Smoking in movies and adolescent smoking initiation: longitudinal study in six European countries. *Am J Prev Med* 2013;44(4):339-44.
21. Morgenstern M, Poelen EA, Scholte R, Karlsdottir S, Jonsson SH, Mathis F, et al. Smoking in movies and adolescent smoking: cross-cultural study in six European countries. *Thorax* 2011;66(10):875-83.
22. Wellman RJ, Sugarman DB, DiFranza JR, Winickoff JP. The extent to which tobacco marketing and tobacco use in films contribute to children's use of tobacco. *Arch Pediatr Adolesc Med* 2006;160(12):1285-96.
23. de Leeuw RN, Sargent JD, Stoolmiller M, Scholte RH, Engels RC, Tanski SE. Association of smoking onset with R-rated movie restrictions and adolescent sensation seeking. *Pediatrics* 2010;127(1):e96-e105.
24. Hanewinkel R, Morgenstern M, Tanski SE, Sargent JD. Longitudinal study of parental movie restriction on teen smoking and drinking in Germany. *Addiction* 2008;103(10):1722-30.
25. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Türkiye Ergen Profili Araştırması 2013. Ankara: Uzerler Matbaacılık; 2014. p.270.
26. Başkurt İ. [Youth, drug addiction and protection ways (a psychological and social approach)]. *İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2003;(7): 73-114.
27. Öztürk YE, Kırloğlu M, Kıracı R. [Risk factors in alcoholism and substance abuse]. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi* 2016;18(2):97-118.
28. Sargent JD, Tanski SE, Gibson J. Exposure to movie smoking among US adolescents aged 10 to 14 years: a population estimate. *Pediatrics* 2007;119(5):e1167-76.
29. Anderson SJ, Millett C, Polansky JR, Glantz SA. Exposure to smoking in movies among British adolescents 2001-2006. *Tob Control* 2010;19(3):197-200.
30. Dalton MA, Sargent JD, Beach ML, Titus-Ernstoff L, Gibson JJ, Ahrens MB, et al. Effect of viewing smoking in movies on adolescent smoking initiation: a cohort study. *Lancet* 2003;362(9380):281-5.
31. Choi K, Forster J, Erickson D, Lazovich D, Southwell BG. The reciprocal relationships between changes in adolescent perceived prevalence of smoking in movies and progression of smoking status. *Tob Control* 2012;21(5):492-6.
32. Leonardi-Bee J, Nderi M, Britton J. Smoking in movies and smoking initiation in adolescents: systematic review and meta-analysis. *Addiction* 2016;111(10):1750-63.
33. Shadel WG, Martino SC, Haviland A, Setodji C, Primack BA. Smoking motives in movies are important for understanding adolescent smoking: a preliminary investigation. *Nicotine Tob Res* 2010;12(8):850-4.
34. Shmueli D, Prochaska JJ, Glantz SA. Effect of smoking scenes in films on immediate smoking: a randomized controlled study. *Am J Prev Med* 2010;38(4):351-8.
35. Scull TM, Kupersmidt JB, Parker AE, Elmore KC, Benson JW. Adolescents' media-related cognitions and substance use in the context of parental and peer influences. *J Youth Adolesc* 2010;39(9):981-98.
36. Wills TA, Gibbons FX, Sargent JD, Gerrard M, Lee HR, Dal Cin S. Good self-control moderates the effect of mass media on adolescent tobacco and alcohol use: tests with studies of children and adolescents. *Health Psychol* 2010;29(5):539-49.
37. Wakefield MA, Loken B, Hornik RC. Use of mass media campaigns to change health behaviour. *Lancet* 2010;376(9748):1261-71.
38. Resmi Gazete (7.11.1996/22829), 4207 sayılı Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanun; 1996. p.7.
39. Strasburger VC. Policy statement--children, adolescents, substance abuse, and the media. *Pediatrics* 2010;126(4):791-9.
40. Resmi Gazete (07.01.2011, Sayı: 27808) Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkilerin Satışına ve Sunumuna İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik; 2011;10-2.
41. Maruska K, Hanewinkel R. [The impact of smoking in movies on children and adolescents. A systematic review]. *Bundesgesundheitsblatt Gesundheitsforschung Gesundheitsschutz* 2010;53(2):186-95.
42. Jackson C, Brown JD, L'Engle KL. R-rated movies, bedroom televisions, and initiation of smoking by white and black adolescents. *Arch Pediatr Adolesc Med* 2007;161(3):260-8.
43. Warren R. Parental mediation of children's television viewing in low income families. *J Commun* 2005;55(4):847-63.
44. Gürçan A, Özhan S, Uslu R. Dijital Oyunlar ve Çocuklar Üzerindeki Etkileri. Ankara: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü; 2008. p.50.